

ROČENKA DOBROČINNÉHO KOMITÉTU V BRNĚ

CHUDÝM DĚTEM

ROČNÍK XLVII.

BIBLE A ČESKÝ NÁROD

Ve prospěch chudých dětí českých škol brněnských

Uspořádala

HANA HUMLOVÁ

1935

Nákladem Dobročinného komitétu v Brně

Vytiskla knihtiskárna a nakladatelství Pokorný a spol. v Brně

Všecka práva literárních prací,
uveřejněných v této ročence,
jsou vyhrazena autorům

Arne Novák:

SNY PALESTÝNSKÉ.

Ani rodinná, ani školská výchova nevedla Svatopluka Čecha k tomu, aby si jakkoliv osvojil kulturu biblickou. Zaníceně čítal české, slovanské i cizí básníky, se zalíbením se probíral historickými spisy, obraznost jeho byla přenášena exotickým líčením beletristů i cestopisců do vzdálených krajin, a sotva bez užítku a bez trvalejších dojmů zůstala i školní četba klasických autorů. Ale knihu knih znal syn liberálního otce a žák posvětštělého piaristického gymnasia jen povrchně a z druhé ruky, hlavně z biblické dějeprawy, upravené pro učebné potřeby nejprve obecné, pak střední školy, takže mu sice z bible byly běžny její postavy, příběhy, scenerie a starožitnosti, nikoliv však její náboženský duch a její osobitá dikce; dávno již minuly doby, kdy ve stopách Herderových a Goethových bylo Písmo svaté studováno a uctíváno jako vzácná a starobylá památka pravěké poesie.

Pokolení Čechovu se naskytovala ovšem cesta, která mohla vésti k hlubšímu proniknutí bible. Živé nadšení pro českou náboženskou reformaci, zvláště pro husitství, mohlo si sotva zakrývatí poznání, že důsledný a neuprosný boj našich předků proti římské církvi a proti její tradici se dál pod heslem návratu ke křesťanství původnímu, opírajícímu se o bibli a že se jejich náboženský i mravní zápal vzněcoval stálým čtením Starého i Nového zákona a rozjímáním o něm. Avšak svobodomyšlně evoluční názor na dobu husitskou, načerpaný z Meissnera a ověřený autoritou Palackého, si hleděl v českém táborství a pak i bratrství především toho, čím se domněle odlišovalo od středověkého křesťanství a čím připravovalo dobu novou s jejím svobodným poznáním, nevázaným ani bibli ani církevní tradicí; podle tohoto pojetí podněcovali husitští kněží tábořské bojov-

níky citáty z Písma k zápasu, jehož vítězství mělo znamenati konečné osvobození od pozitivního křesťanství i od jeho biblických předpokladů. Bylo to arcit hrubé neporozumění myšlenkovému obsahu našeho náboženského hnutí, jenž byl ochotně obětován i se svým jádrem, účinnou boholáskou, novodobé humanitě, pokud značí úplný rozvoj rozumového a smyslového lidství, neznajícího nad sebou zákona vyššího; bylo to vlastně naprosté zřeknutí se bible a jejích bohoslovných ideálů, jež našim předkům trvale zůstávaly živou skutečností. Byla to svobodomyšlná sekularisace duchovních statků, odkázaných potomkům Husem, Chelčickým i Komenským, z nichž Svatopluk Čech uznával a skutečně prožíval hlavně jen jejich význam národní, jak po letech vyznal v básni »Dva zvony«, zvučící na oslavu Husovu a Jeronymovu právě jen chválou rodné řeči a žízň po pravdě, nikoliv však hodnot křesťanských.

Dojista Svatopluk Čech byl v tom pravdivým a otevřeným mluvčím své doby, která se tu veřejněji, tu skrytěji zříkala bible a biblického křesťanství, i když mluvila s obdivem o postavách a dějích Pentateuchu a evangelíí, i když oceňovala poesii žalmů a moudrost Joba neb Koheletu, i když vzněcovala svou rozhorlenou výmluvnost starozákonními proroky a svou obraznost visemi Apokalypsy. Jest snad patrné, že se tu v narážkách dotýkám Jaroslava Vrchlického, jehož velmi složitý poměr k bibli teprve čeká na vědecké osvětlení. Pak vysvitne, jak na tento vztah působili Quinet, Michelet a zvláště Victor Hugo; jak český básník hlavně ve své mladistvé, nenáboženské době, četl z knih biblických, hodnocených především básnicky, evoluční legendu věků; jak však též zcela osobitě, s jedinečným u nás smyslem pro hodnoty orientální, pochopil zároveň ohnivou smysluplnost semitskou i těžkou dumu východních myslitelů o marnosti světa, o říši ducha a o věčnosti boží.

Svůj negativní poměr k bibli vyjádřil Svatopluk Čech v první své rozsáhlé básnické skladbě, v »Adamitech« r. 1873, a to hned ve zpěvu prvním, kde představuje čtenáři několik hlavních postav z tábora adamitského. Prvním gestem vůdce sensualistických blouznivců o volné lásce a svobodném poznání, Mojžíše, kterým se uvádí, jest dramatické metání bible, knihy husitům nejvzácnější, do ohně; pro vyznavače nového lidství jest to stejná přítěž jako pergamen zákona nebo prsten manželství. Odhazuje knihu

Starého zákona, »v jejichž vetché desky uvěznil se člověčenstva duch«, Mojžíš jí spílá za to, že »nad ní svými blesky strašil Židů zamračený bůh«: »v této knize srdce lidstva zpráhlé — stovčkou se plísní pokrylo, — a z ní bludů pásmo neobsáhlé — nad světem se temně rozvilo«. Kdežto v evangeliu, jak Mojžíš, tak po něm Sulamit shledávají alespoň zčásti světlé poselství všelidské lásky, zavrhuje se Starý zákon bez výhrady, a čtenáři nemůže ujíti, že se to děje se souhlasem básníkovým. V šestém a v závěrečném sedmém zpěvu dochází ke krvavé a tragické srážce mezi adamity a husity; tito představovaní krutým Bořkem, pak rozhorleným knězem a slepou fanatickou husitskou stařenou, bojují takřka s biblií v ruce a na rtech, což dodává jejich krvelačným řečem starozákonního koloritu, místy pastosně naneseného. Ale tito husité nedovedou bible čtenáři básně přiblížiti, kdežto Mojžíšova prožitá a procítěná tiráda, bibli nepřátelská, utkvívá v mysli jako výraz stanoviska básníkova: na cestě za svobodným lidstvím i rozumově i smyslově rozvitým, kterou po husitech a proti nim s větší odvahou nastoupili čeští adamité, bylo starozákonní zjevení, prosycené názorem židovským, obtížným závažím, jež nutno odhoditi.

Bylo by omylem domnívati se, že se Svatopluk Čech příštího roku alespoň poněkud přiblížil duchu Starého zákona, když na motivy Genese, rozmnožené o živly satanické, zpřádal svůj spanilý »biblický sen«, nazvaný »Andělem« o lásce nebešťanů k ženám pozemským. Ale této sentimentální apoteose slasti a muk lásky dodala první kniha Mojžíšova sice jména a trochu charakterových rysů pro melodramatické postavy, duch však pochází z moderních romantiků Byrona a Lermontova.

Teprve po celém čtvrtstoletí se Svatopluk Čech vrátil k problémům biblickým, pro něž nebylo místa ani v historických skladbách ani v básnických obrazech z lidového života ani v politicko-meditativní lyrice jeho vrcholných mužných let. Ale když r. 1896 v »Modlitbách k Neznámému« formuloval, unaven již životem a zříkaje se všech jeho zápasů, kontemplativní lyrikou rozvitě rétorickou a obrazově přitíženou náboženské stanovisko svého stáří, nebylo možno, aby se alespoň dumou nevyrovnal s biblickými složkami svého názoru o Bohu a jeho poměru k světu. Celý cyklus, ústící jednak v přirozené náboženství skoro panteistické, jednak v obecnou humanitu, zba-

venou veškerých podpor i záruk bohovědných, krouží kolem otázky, kterak ze vztahu člověka k Bohu odstraniti jak živly anthropomorfické, tak zbytky historického theismu, ať židovského, ať křesťanského, ať mohamedánského. Sv. Čech, který měl básnické a do jisté míry i myslitelské porozumění pro formy života a ducha orientálního mluvívajícím jedním dechem o Jahvovi i Allahu, o hluboké dumě Augustinově i o blouznivém vzletu Dželáledinově, aby v těch jménech Boha i jeho vyznavačů nacházel leda symboly věčného hledání nepojmenovatelného principu, který sám vyzývá jako »zdroj lásky všelidské a věčnou lásku samu«. Naprosto nepřisuzuje bibli ani v její starozákonní ani novozákonní formě místo hlavních mezníků na cestě za poznáním Boha; ba velmi podobně jako Mojžíš v »Adamitech« podniká sám radikální zápas protibiblický.

Mezi stanoviskem Starého a Nového zákona ovšem rozlišuje intensivně; nikde zřetelněji, nikde s větším nákladem básnického umění a s menší starostí o skutečně filosofické překlenutí dialektických rozporů než v rozsáhlé a důmyslně symfonické skladbě »V bouři«. Někdejší básník »Bouře«, »Evropy« i »Slavie«, pro nějž bouře na moři bývala silnou inspirací tvůrčí, se přiznává stejně zajímavě jako příznačně, že v mladosti uctíval Boha hlavně jako živelného rozpoutavatele bouře v přírodě. Tehdy se mu zjevoval podobně jako starým národům Thor, Perun, Indra, ale především jako starozákonní »hrozný voják Pán, bůh Elohim — jak Židů Jahve, jenž kdys v Amoreji — vše do robátek pod meč vydal jim«; s touto představou sdružuje ve vzpomínce tvůrce »Adamitů« také Hospodina husitských přelich bojovníků. Avšak nyní zestárlý básník, vyznávající srdcem i ústy Mír a Lásku, cítí se daleko bližším Bohu evangelíí, jak jej hlásal Ježíš a od něho pak v závěru skladby nalézá most do naší doby hospodářských rozporů a společenských zápasů, kdy »Samson světa již sloupy třese — a bude veta — po Gázy plese«. A přece tento novozákonní Bůh lásky a neodpírání zlému se nekryje s Neznámým básníkovým, jako se s ním nekryje dětský Bůh vánočního mytu (»Vánoční«), ani katolický Bůh vzývaný středověkým rytířem a zbožnými klášternicemi (»Zbořený chrám«), ani zdůvěrnělý Bůh-člověk, chovaný v náručí umělecky zpodobené Madonny (»Pod mariánským obrazem«). Toť pouhé symboly, drahé z důvodů citové vzpomínkových neb estetic-

kých, jež sice poskytují pomůcky i pantheistově zbožné náladě, ale v podstatě brání myšlenkovému proniknutí ke správné představě božství. A z toho důvodu podniká na nich básník »Modliteb k Neznámému« kritiku a sám pokouší se od nich oprostiti.

Dva takové projevy stojí přímo programně v čele sbírky: »Slovo« a »Sny palestýnské«. První báseň vychází sice z evangelia Janova, avšak nemíří proti Novému zákonu samému, nýbrž proti dějinnému vývoji církevnímu, který na ruby obrátil a úplně znesvětil to, co bylo vlastním obsahem poselství Ježíšova, soustředěného v Janově mnohoznačném a tak sporném Logos — Slovo. Zato »Sny palestýnské« jsou odmítavou kritikou biblického podání a jeho mocného, avšak nikoliv blahodárného vlivu na náboženské představy nás všech a hlavně vyznávajícího se básníka samého. Jako v »Modlitbách k Neznámému« častěji — nejúčvatněji v rozryvné »Zpovědi« — podniká Svatopluk Čech i tuto krutý a sebemučivý řez do vlastního těla. On sám to byl v nejvyšší míře, kdo se od dětství opájel citovými a zvláště také orientálně a exoticky smyslnými »sny palestýnskými«, tu půvabně idylickými, onde ukrutnický válečnými v teokratické samolibosti, někdy naplněnými vůní ženství a jindy mystikou mučednickou. Ač si s dospíváním uvědomoval určitěji cizotu těchto orientálních představ v našem myšlenkovém světě, ač se jim bránil jako muž, jako básník, jako Slovan, nedovedl a doposud nedovede jich vytrhati ze svého náboženského života a s ním jich vytrhati nedovedou ani jiní Evropané, kotvící pevně ve své době a v její kultuře:

*»Leč marná snaha, vybavit se zcela
z pout, s dítětem již srostlých těsně tak;
než naděješ, kolem tvého čela
zas krouží jordánských těch ptáků mrak.«*

Čechův zápas s biblí, s židovskými představami náboženskými, s nevykořenitelnou tradicí snů palestýnských se končí vlastně prohrou zastánce a vyznavače přirozeného náboženství, odpoutaného od historických forem židovsko-křesťanských. Stalo se to proto, že konkrétnost palestýnských »snů« zatlačovala abstraktní mátožnost »tuch« panteistových, a to tím více, ježto Svatopluk Čech byl spíše bytostí básnickou než myslitelskou? Nebo měla na tom svůj podíl i ta okolnost, že právě u něho

tlumy představové a myšlenkové, získané v dětství a mladosti, byly trvalejší a více rozhodující, než všechno, čeho se domyslí, dohloubal, docítil a dotrpěl ve věku dospělém?

Ale překvapující paradox zůstává. Oslavovatel české náboženské reformace, založené na obnově kultu i ducha biblického, básník »Žižky« a »Václava z Michalovic«, se staví odmítavě ke knize knih, kterou sám zná leda povrchně. Na samém prahu své tvůrčí dráhy zřetlesňuje svůj protibiblický radikalismus velkým gestem adamity Mojžíše, který vrhá Písmo do plamenů, a na jejím konci se snaží, ač marně, vymnouti posledními silami z očí již unavených dávné a stále se vracející »sny palestýnské«. Tragický osud českého liberalismu!

OBSAH

Petr Dillinger:	<i>Ilustrace k básni »Žaltář krále Davida«</i>	3 a 5
Otto F. Babler:	<i>Žaltář krále Davida (báseň)</i>	3
Vilém Bitnar:	<i>Biblické živly v poesii českého baroku</i>	6
Jos. Heger:	<i>Starozákonní poesie</i>	17
Ferd. Hreisa:	<i>Bible a český národ</i>	27
Arne Novák:	<i>Sny palestýnské</i>	49
Josef Pelíšek:	<i>Bible (báseň)</i>	55
Albert Pražák:	<i>Hviezdoslav a bible</i>	57
Robert Smetana:	<i>Pět českých lidových písní biblických</i>	73
St. Souček:	<i>Komenský a bible Kralická</i>	90
Ferdinand Strejček:	<i>Co se bojíte, malověrní?</i>	114
Bedřich Václavek:	<i>Moderní žalmista</i>	117
Josef Vašica:	<i>Staročeský překlad bible</i>	122
Miloš Weingart:	<i>Staroslověnská bible a její význam pro český národ</i>	139
F. Žilka:	<i>Nový zákon v novém překladě</i>	147
	<i>Váženým příznivcům</i>	155